

Recenzia

Ondrej Štefaňak: Globalny stosunek do wiary młodzieży słowackiej w procesie przemian (Globálny vzťah k viere slovenskej mládeže v procese premien)

STUDIO NOA, Katowice 2018, 144 s. ISBN 978-83-60071-95-3.

Keď hovoríme, že niekto je „religiózny“, môžeme mať na mysli mnoho rôznych vecí. Na náboženské zaangažovanie môže poukazovať príslušnosť k cirkvi, viera v náboženské doktríny, etický spôsob života, účasť na bohoslužbách, ako aj mnoho iných činností a presvedčení. V sociológii náboženstva sa rozlišuje sedem základných parametrov religiozity. Okrem ideologického, rituálneho, skúsenostného, intelektuálneho, komunitného a morálneho rozmeru náboženského zaangažovania zvyknú sociológovia náboženstva opisovať aj tzv. globálny vzťah k viere, niekedy nazývaný „všeobecnou religiozitou“. Ide v ňom nielen o náboženské či konfesijné autodeklarácie (napríklad príslušnosť ku skupine veriacich, ľahostajných k viere resp. neveriacich, príslušnosť ku konkrétnej cirkvi a podobne), ale taktiež o poznanie prameňov, intenzity, eventuálnych zmien a stupňa kritickej reflexie nad vlastnou religiozitou.

Hovoriac o globálnom vzťahu k viere máme na mysli osobné i sociálne presvedčenie o príslušnosti k širším náboženským skupinám, napríklad ku konkrétnemu vierovyznaniu alebo ku skupine ľudí rovnako veriacich. Autoidentifikácia v otázke viery je úvodným, ale zároveň dôležitým ukazovateľom poznania religiozity alebo areligiozity v konkrétnej populácii. Táto autodeklarácia môže byť i je podmienená mnohými skutočnosťami a spája sa s mnohými výhradami. Napriek tomu predstavuje jediný dostupný prostriedok na opísanie stupňa náboženskej viery alebo života bez viery. Je potrebné povedať, že „globálny vzťah k viere“ patrí medzi najtrvalejšie súčasti religiozity. Informuje o skutočnosti, či sa skúmaná osoba považuje za veriacu, a taktiež o všeobecnom charaktere tejto viery. Dôležité je napokon aj to, že všeobecný rozmer religiozity umožňuje zachytiť aj niektoré prejavy mimoinštitucionálnej (privátnej) religiozity.

Premenám „všeobecnej religiozity“ v prostredí slovenskej mládeže sa venuje kniha slovenského sociológa Ondreja Štefaňaka pod názvom *Globálny vzťah k viere slovenskej mládeže v procese premien (Globalny stosunek do wiary młodzieży słowackiej w procesie przemian)*. Autor tohto diela sa venuje najmä sociológii náboženstva a morálky – z jeho autorskej dielne doposiaľ vyšlo 13 monografií a okolo 100 článkov. Recenzovaná kniha významne prispieva k diskusii na tému premien náboženských hodnôt a postojov slovenskej mládeže v prvých dvoch dekádach XXI. storočia. Niekoľko hlavných a pomocných výskumných otázok predstavuje okruh tém, ktorými sa opisovaná vedecká monografia zaoberá (náboženské a konfesijné autodeklarácie, pramene náboženskej viery alebo nevery, všeobecný vzťah k náboženskej praxi, hodnotenie a príčiny zmien vlastnej religiozity a medzigeneračná kontinuita alebo zmena religiozity). Recenzovaná kniha je zaujímavou teoreticko-empirickou sociologickou štúdiou, ktorá významne rozširuje sociologické poznanie o premenách religiozity slovenskej mládeže.

Kvantitatívne analýzy sa zakladajú najmä na empirických dátach, pochádzajúcich z dvoch dotazníkových výskumov, ktoré boli zrealizované v prostredí študentov stredných škôl Spišskej diecézy na severnom Slovensku v rokoch 2006 a 2016. Je potrebné povedať, že autor sa neprofiluje len ako dobrý výskumník, ale taktiež ako dobrý znalec literatúry z oblasti sociológie náboženstva, čo vhodne využil v rámci prepojenia získaných empirických ukazovateľov s teoretickými poznatkami. Recenzovaná kniha je veľmi dobrou vedeckou monografiou, ktorá navyše povzbudzuje k realizácii ďalších sociologických výskumov náboženských hodnôt a postojov slovenskej mládeže. Predstavuje významný vklad do sociologickej spisby na Slovensku v oblasti sociologických výskumov religiozity v mládežníckych prostrediach.

Recenzovanú monografiu, po krátkom úvode, autor rozdelil do šiestich kapitol. V prvej z nich predstavuje niekoľko dôležitých metodologických otázok spojených s realizáciou dvoch sociologických výskumov v prostredí študentov stredných škôl v rokoch 2006 a 2016 – obsérne opisuje výskumnú problematiku, stanovené vedecko-výskumné hypotézy, ako aj použité výskumné metódy a techniky. Cieľom metodologickej kapitoly je presvedčiť čitateľa, že nasledovné percentuálne a štatistické ukazovatele nie sú zavesené vo vzduchoprázdne, ale zakladajú sa

na solídnych sociologických výskumoch na vzorkách 629 (v roku 2006) a 677 (v roku 2016) respondentov.

Druhá kapitola opisovanej monografie pojednáva o náboženských a konfesijných autodeklaráciách skúmanej mládeže. V jej prvej časti autor predstavuje, aké percento anketovaných sa považovalo za hlboko veriacich alebo veriacich (2006: 67,4 %; 2016: 62,3 %) a aké za ľahostajných k viere alebo neveriacich (2006: 18,4 %; 2016: 20,9 %). V druhej časti sa dozvedáme o tom, aké percento skúmaných sa hlásilo ku kresťanskému náboženstvu (2006: 88,2 %; 2016: 89,7 %) a aké sa nehlásilo k žiadnemu náboženstvu (2006: 9,9 %; 2016: 8,6 %). Na základe uvedených empirických dát autor v závere tejto kapitoly poukazuje na postupný nárast fenoménu, ktorý D. Hervieu-Léger opisuje ako „príslušnosť bez viery“ – pokles ukazovateľa tých, ktorí sa považujú za veriacich, pri zachovaní ukazovateľa tých, ktorí sa hlásia k nejakému náboženstvu alebo cirkvi.

V tretej kapitole sa dozvedáme o problematike prameňov náboženskej viery alebo nevery uprostred anketovanej mládeže. Veriaci najčastejšie poukazovali na také pramene svojho pozitívneho postoja k náboženstvu, ako: tradícia a výchova v rodine a osobné uváženia a presvedčenia. Z druhej strany, neveriaci najčastejšie poukazovali na také pramene svojho negatívneho postoja k náboženstvu, ako: osobné uváženia a presvedčenia a prežité udalosti a životné skúsenosti.

Nasledujúca kapitola opisovanej monografie pojednáva o všeobecnom vzťahu skúmanej mládeže k náboženskej praxi – či a nakoľko realizuje nejaké bližšie nešpecifikované náboženské úkony (napríklad modlitbu, účasť na bohoslužbách, čítanie posvätných kníh a podobne). Ukázalo sa, že až štyri pätiny respondentov minimálne zriedkavo vykonávali nejaké náboženské úkony (2006: 81,1 %; 2016: 78,8 %) – systematicky tak robila jedna štvrtina anketovaných (2006: 24,2 %; 2016: 22,2 %).

V piatej kapitole sa nachádza analýza subjektívne pocitovaných zmien v intenzite religiozity anketovanej mládeže a ich príčin. Kvantitatívna zložka tejto kapitoly komunikuje o tom, že respondenti približne štyrikrát častejšie informovali o oslabení vlastnej religiozity (2006: 37,4 %; 2016: 44,5 %), než o jej prehĺbení (2006: 9,9 %; 2016: 12,0 %). Kvalitatívna zložka zasa poskytuje niekoľko desiatok konkrétnych výpovedí respondentov na tému príčin negatívnych resp. pozitívnych zmien

v oblasti náboženského zaangažovania (napríklad vek, osobné uváženia a presvedčenia alebo životná situácia).

Napokon šiesta kapitola opisovanej monografie pojednáva o mezdigeneračnej kontinuite alebo zmene religiozity – porovnáva stupeň religiozity respondentov so stupňom religiozity ich rodičov. Celkovo možno povedať, že skúmaná mládež sa považovala za približne rovnako religióznu ako svojich otcov. V porovnaní s matkami sa približne trikrát častejšie považovala za menej nábožensky založenú (2006: 32,3 %; 2016: 32,6 %), než za viac nábožensky založenú (2006: 10,5 %; 2016: 9,7 %). Aktuálnou je teda aj téza o „dedení viery“, ale aj téza o „poklese viery“ v mladšej generácii.

V závere recenzovanej monografie – po podrobnej analýze viacerých zákutí spojených s globálnym vzťahom k viere – autor podčiarkuje, že medzi prvou a druhou dekadou XXI. storočia došlo k miernemu poklesu „všeobecnej religiozity“ skúmanej mládeže. Nejde o nejakú radikálnu zmenu, skôr o pomalý nárast vyššie spomenutého fenoménu „príslušnosti bez viery“. Nie všetky mládežnícke prostredia sa však sekularizujú – v prípade niektorých z nich možno hovoriť aj o revitalizácii religiozity. O tom i mnohom inom je kniha pod názvom *Globálny vzťah k viere slovenskej mládeže v procese premien* z autorskej dielne Ondreja Štefaňaka. Na základe spomenutých faktov dávam recenzovanú knihu do pozornosti slovenskej i poľskej verejnosti – nakoľko sa zaoberá slovenskou mládežou, avšak napísaná je v poľskom jazyku.

Prof. dr hab. Janusz Mariański